

GÜNÜMÜZ MÜZİK EĞİTİMCİSİ NASIL OLMALIDIR?

Yard. Doç. Dr. Efe AKBULUT*

ÖZET

Günümüzde bilim ve teknolojiadaki baş döndürücü ilerlemeler diğer sistemlerde olduğu gibi eğitim sisteminde de birçok gelişime ve değişime yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak eğitim sistemimizle ilgili değişkenlerde de (öğrenci, öğretmen, öğretim programları vb) alternatif arayışlara girilmiştir. Örneğin, öğretmen merkezli eğitim anlayışı yerini öğrenci merkezli anlayışa terk etmiştir. “Nasıl bir eğitim gereklidir ve özellikle de günümüz öğretmeni nasıl olmalıdır? Hangi yeterliklere sahip olmalıdır?” soruları son yıllarda daha sıkça gündeme gelmektedir. Söz konusu soruların temel odağı, gelecek kuşakların yetiştirilmesi olgusundan ve öneminden kaynaklanmaktadır. Bu perspektifle yapılan bu çalışmada, genel anlamda öğretmenlik mesleği üzerinde durulmakta ve spesifik anlamda ise, “Günümüz müzik öğretmeni nasıl olmalı ve hangi yeterliklere sahip olmalıdır?” soruları irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Müzik Öğretmeni, Günümüz Müzik Öğretmeni

WHAT QUALITIES A CONTEMPORARY MUSIC TEACHER SHOULD BEAR

ABSTRACT

Amazing developments in science and technology have given rise to many changes in education as well as in other areas. With respect to these changes, there has occurred necessity to search for alternative movements in the variables of education such as student, teacher, educational programs. For instance, teacher centered education has been replaced by learner centered education. The questions ‘What kind of education is needed?’ and ‘What are the necessary qualities of a contemporary teacher?’ are nowadays more commonly asked in the field of education. These questions originate from the significance of the fact that new generations must be well raised. Within this perspective, this study aims to focus in general on the profession of music education and specifically on what a music teacher should be like and what qualities they should bear.

Key Words: Music Education, Music Teacher, Contemporary Music Teacher

GİRİŞ

İnsan doğumundan ölümüne kadar nasıl bir ses atmosferi içinde yaşıyorsa, benzer şekilde kendini eğitim süreçlerinin de içerisinde bulur. Toplumun bireylerinin iyi yetiştirilmesi kendisine, yaşadığı çevreye ve bağlı bulunduğu topluma faydalı hale getirilmesi gereği günümüzde daha da önem kazanmış ve bir bakıma temel bir zorunluluk haline gelmiştir. Bireylerde olumlu yönde davranışların oluşturulması ve istendik davranış değişikliğinin meydana getirilmesi, eğitimle mümkün olmaktadır.

Davranış değişikliğinin meydana getirilmesi için devreye konan ve sergilenen etkinliklerin tümü eğitim etkinlikleridir. Bu eğitim etkinliklerinde ve süreçlerde öğretmen önemli bir rol oynamaktadır. Öğretmen, bireylerin yetiştirilmesinde eğitim sisteminin en önemli halkalarından birini oluşturur. İnsanın eğitim amacıyla bilgi edinmesi, beceri kazanması, tutum geliştirmesi, değerler kazanması, çevresindeki varlıkları tanınması, olay ve olgular arasında ilişki kurması, öğretmen aracılığı ile mümkün olabilmektedir.

Konuyu spesifik anlamda ele almadan önce genel anlamda “Öğretmen kimdir, nitelikleri ve temel görevleri nelerdir?” soruları üzerinde durulacak ve daha sonra “Günümüz müzik eğitimcisi nasıl olmalıdır” sorusuna yanıt bulmak için; “Müzik öğretmeni kimdir, nitelikleri ve temel görevleri nelerdir?” soruları irdelenecektir.

“Öğretmen kimdir?” sorusuna kuşkusuz birden çok yanıt verilebilir. Erden (1998 s: 38) e göre öğretmen; “*örgün eğitim kurumlarında öğretimi sağlayan ve belli bir program çerçevesinde planlı eğitim etkinlikleri düzenleyerek öğrencilerde programlar doğrultusunda istendik davranış değişikliği*

* PAÜ , Eğitim Fakültesi, GSEB, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

meydana getiren kişidir.” Kaya (2001 s: 9) ise öğretmeni, “eğitim sisteminin en temel ögesi olarak görmekte ve bir ülkenin kalkınmasında, nitelikli insan gücünün oluşturulmasında, toplumdaki huzur ve sosyal barışın sağlanmasında, bireylerin sosyalleştirilmesi ve toplumsal hayata hazırlanmasında, toplumun kültür ve değerlerinin genç kuşaklara aktarılmasında başrol oyuncusu” olarak görmektedir.

“Öğretmenin taşıması gereken nitelikleri nelerdir?” Öğretmen taşıması gereken niteliklerin daha çok “*etkili öğretmen*”in nitelikleri üzerinde odaklandığı görülmektedir. Erden (1998 s: 38) gerçek anlamda etkili bir öğretmeni; “*uygulanan programın hedefleri doğrultusunda öğrencinin öğrenmesine yardımcı olan öğretmen*” olarak tanımlamaktadır. Bu görevin büyük bir oranda yerine getirebilmesinde öğretmenin kişisel ve mesleki nitelikleri önemli rol oynamaktadır.

Öğretmenin kişisel nitelikleri öğrencinin okula ve derse karşı geliştireceği tutumu etkileyecektir. Öğretmenin eğitim süreçlerinde hoş karşılanmayan ve istenmeyen kişisel davranışları, öğrencinin okula ve derse karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olacak ve bunun doğal bir sonucu olarak da öğrencinin başarısız olmasına neden olacaktır. Öğretmenlik mesleğinin icrasında olumlu yönde görülen ve kabul edilen öğretmenin kişisel nitelikleri; öğrencilerini insan olarak görme, onların önemli ve değerli olduğunu duyumsatma, onların ilgilerini dikkate alma, girişken, dostça, sabırlı, duyarlı, iyi huylu ve neşeli olma, öğrencilerin bireysel özelliklerini fark etme, arkadaşça yaklaşımlar ve davranışlar sergileme özellikleridir. Bu kişisel nitelikler eğitim süreçlerinde öğrencinin okula, derse ve öğretmene karşı olumlu yönde tutum geliştirmesine yol açacak ve öğrenmeler daha üst düzeyde gerçekleşecektir.

Etkili bir öğretilerde bulunması gerekli olan önemli bir değişken de, mesleki donanım ve niteliklerdir. Bu nitelikler, genel kültür, alan bilgisi, meslek bilgi ve iletişim becerileridir. Öğretmenin etkili bir şekilde görevini yerine getirebilmesi, mesleki nitelikleri oluşturan özelliklere iyi bir derecede sahip olmasına bağlıdır.

Öğretmen, yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini bilmelidir. Yerel, ulusal ve evrensel kültür özelliklerini ve değerlerini öğrenciye aktarabilmelidir. Toplumda yaygın olan yanlış inanç ve değerleri uygun bir yaklaşımla düzeltmeli; onların bu değerleri doğru öğrenmelerine yardımcı olmalı ve sağlamalıdır. Öğretmen, ülkede ve dünyadaki gelişmeleri yakından izlemeli, gerektiğinde bu gelişmeleri öğrencileriyle paylaşmalıdır.

Öğretmenin; öğretim programları ve bu programlarda belirlenmiş hedefleri gerçekleştirmek için öğretim sürecinde gerekli uygun yöntem ve stratejileri seçen, uygulayabilen nitelik ve özelliklere sahip olması beklenir. Programlarda yer alan konulara ilişkin bilgi, anlayış ve yaklaşımlar öğrencilerde o konulara ilişkin becerilerin gelişmesine olanak sağlamalıdır. Alan bilgisi eksik, bilimsel tavrıdan uzak, öğretilerde gerekli ve doğru yöntemleri seçip kullanmayı bilmeyen bir öğretmenin kötü ve başarısız olması kaçınılmazdır.

Öğretmenlik mesleği iyi iletişim yeteneklerine sahip olmayı gerektirir. Cumalı (2002 s, 11) öğretmenle öğrenci arasında sağlıklı ve etkili bir iletişim kurulmasında “*ses tonu, beden dili ve sunuş özelliklerinin oldukça önemli*” olduğunu vurgular. Bu üç özelliğin iyi kullanılmasının, öğretmenin dersi diri tutabilmesine ve başarılı olmasına olanak sağlayacağını belirtir. Öğretmenin öğrencileri ile diyaloglarında onlara adları ile seslenmesi, onların kendilerini öğretmene daha yakın görmelerine ve hissetmelerine neden olacaktır. Öğretmen dersi işlerken veya ders dışındaki diyaloglarında ses tonunu ayarlamalı, “*örneğin, bir müzik eserindeki nüansları yapması*” na benzer şekilde göz iletişimi kurmalı, beden dilini abartısız ve yerinde kullanmalıdır. İletişim için değinilmeye çalışılan bu özelliklerin eğitim süreçlerinde devreye konması, eğitimde verimliliği artıracak ve öğrenmeyi kolaylaştıracaktır.

Müzik Öğretmenin Sahip Olması Gereken Yeterlikler Nelerdir?

İnsan, Mengüşoğlu (1988 s: 13)’na göre “*bilen, yapıp eden, değerlerin sesini duyan, tarihsel olan, çalışan, eğiten ve eğitilen, yaratıcı olan, konuşan*” bir varlıktır. Varolduğu günden bugüne kadar toplumsal ve kültürel bir çevrede yaşayan insanın gereksinimleri sanatsal alanda da kendisini

göstermiş ve gittikçe daha karmaşık bir durum almıştır. İnsanın sanatsal alandaki karmaşık gereksinimleri sanatın çeşitlenmesine de yol açmıştır. Günümüzde bu çeşitlenmeden en büyük payı insanı diğer sanatlardan daha kolay etkileme gücüne sahip olan müzik almış ve insan hayatının her anında ve alanında var olmuştur.

Müzikle ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Soykan (2002 s: 1) müziği, “*dinleyicide uyandırdığı etkinin, uyarım, izlenim, duygulanımla açıklanması*” olarak tanımlar. Sun (1969 s: 4)’a göre müzik “*ses ve ritimle anlatım sanatıdır*”. (Uçan (1996 s: 15) ise sanat olarak müziği; “*duygu, düşünce, tasarım ve izlenimleri veya başka gerekçelerin de katkısıyla belli durum, olgu ve olayları, belli bir amaç ve yöntemle, belli bir güzellik anlayışıyla birleştirilip düzenlenmiş uyumlu seslerle, estetik bir yapıda işleyip anlatan bir bütün*” olarak tanımlamaktadır. Özer (1997 s: 9)’e göre müzikle ilgili yapılan tanımların çeşitliliği, “*çağa, kültüre, bir kültür içindeki bireylere göre değişen müzik kavramlarının varolmasından kaynaklanmaktadır*.”

Bireylerin yetişme sürecinde müzikle ilgili davranışlar geliştirmek ve kazandırmak müzik eğitimi yoluyla olur. Müzik eğitimi ile onların devinışsel, bilişsel ve duyuşsal davranışlarında istendik yönde müziksel davranış değişikliği oluşturulmaya çalışılır. Kazandırılmaya çalışılan davranışlar, planlanmış ve programlanmış bir eğitim süreci ile mümkün olacaktır.

İnsanın yetiştirilmesinde müziğin ve müzik eğitiminin ne derecede önemli olduğu konusunda ünlü filozoflar önemli görüşler ortaya koymuşlardır. Platon (2005 s: 117) “*gençler bir sağlık ülkesinde yaşıyormuş gibi her şeyden yarar görsünler, güzel yapıtlardan gözlerine veya kulaklarına değen her şey, dünyanın en güzel ülkesinden sağlık getiren bir rüzgar gibi, onları diriltsin, ta çocukluktan güzeli sevmeye, güzele benzemeye, güzelle uyum içinde yaşamaya doğru onları usulca götürsün. Bu nedenlerden dolayı müzikle eğitim en üstün eğitimidir, çünkü ritm ve uyum, ruhun ta içine girer ve onu uyumlu kılar*” diyerek eğitimin müziğe dayanmasını savunur. Aristoteles ve Pythagors ise, müziğin insan ruhunun eğitiminde ve temizlenmesinde önemli bir araç olduğunu vurgulamışlardır

Bireye kendi yaşantısı yoluyla istendik müziksel davranış kazandırmada birinci derecede rol oynayan özne, müzik öğretmenidir.

MEB (2004a) öğretmenlerin temel görevini; “*ulusal ve evrensel değerleri benimseyen ve sorunlara çözüm üreten, milli eğitimin ve alanı ile ilgili ders programlarının amaçlarını davranışa dönüştüren, öğrenmeyi öğrenen bireyleri, her bireyin gereksinimlerini de dikkate alarak yetiştirmek*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım ışığında müzik öğretmenlerinin temel görevi; ulusal ve evrensel değerleri benimseyen, milli eğitimin ve müzik ders programlarının amaçlarını davranışa dönüştüren, öğrenmeyi öğrenen bireyleri yetiştirmek olarak tanımlanabilir.

Müzik öğretmenin sahip olması gereken niteliklerin neler olması gerektiği sorusuna; etkili bir öğretilerde bulunması gereken özelliklerin yanında “müziğe ve müzik eğitimine ilişkin gerekli olan bireysel özelliklere ve yeterliklere sahip olma” biçiminde yanıt verilebilir. Başka bir ifadeyle etkili bir müzik öğretmeni; yeterli düzeyde kişisel ve mesleki niteliklere sahip olan öğretmendir.

Müzik öğretmenin kişisel nitelikleri öğrencinin müzik dersine, okula ve müzik öğretmene karşı geliştireceği tutumun yönünü belirleyecektir. Bu kişisel niteliklerden bazıları hoşgörülü olma, sabırlı olma, açık fikirli olma, anlayışlı olma, cesaretlendirici olma, destekleyici ve sorun çözücü olma, güvenilir olma, güler yüzlü olma, şakacı olma, yeniliklere açık değildir. Bu özelliklerin istendik yönde sergilenmesi, okulda olumlu bir atmosferin yaratılmasına, sınıfta uygun bir eğitim ortamının oluşmasına ve dersin daha verimli olmasına neden olacaktır.

Müzik öğretmenliğinin mesleki niteliklerini, genel kültür, alan bilgisi, pedagojik formasyon ve iletişim becerileri oluşturur. Bu niteliklerden birinin eksikliği veya olmayışı, bir bakıma müzik öğretmenliğindeki mesleki niteliklerden önemli bir boyutun eksik kalması anlamına gelir. Etkili bir müzik öğretmeni, mesleki nitelikleri oluşturan bu boyutlara yeterli bir düzeyde sahip olmalıdır.

Müzik öğretmeni, içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel çevredeki olayları, olguları ve bunlar arasındaki bağları bilmelidir. Toplumsal çevrede meydana gelen sürekli gelişmeler ve değişmelerin kültürel yapı ve değerlerde de değişmeler meydana getireceğine inanmalı;, dolayısıyla müziğin ve müziğe ilişkin kültürün de değişebileceğinin bilincinde olmalı ve öğrencilere bunu aktarabilmelidir. Müzik öğretmeni yaşadığı toplumsal ve kültürel çevrede sanat ve müzikle ilgili yanlış inanç ve değerleri ortadan kaldıracak bilinçte ve güçte olmalıdır. Öğretmen, öğrencilere yerel, ulusal ve evrensel müziğin ne olduğunu kavratarak onların bu konudaki çelişkilerini ortadan kaldırmalı ve bilinç düzeylerini yükseltmelidir. Çevrede, ülkede ve dünyada müzikle ilgili meydana gelen gelişmeleri takip ederek bunun farkında olmalı ve öğrencilerle bunu paylaşmalıdır.

Müzik öğretmeni, müzik öğretim programında kapsanan içeriği öğretebilmek için iyi bir alan bilgisine ve yeterliğe sahip olmalıdır. Yeterlik, bir işi veya görevi etkili bir şekilde yerine getirmede üst düzey bir donanımına sahip olma durumudur. Şahin (2004 s: 1)'e göre yeterlik kavramı, *“bir işi ya da görevi etkili bir şekilde yerine getirebilmek için sahip olunması gereken özellikleri ifade eder. Yeterlik, bir görevi icra etmek ve görevin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmek için ihtiyaç duyulan yetenek, bilgi ve becerilerdir.”*

Demirel (1999 s: 192)'e göre, *“öğretmenlerin meslek bilgisi yeterlikleri içinde öğretme-öğrenme sürecine ilişkin yeterliklerin daha çok ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu süreç, gerçekten de öğretme sanatının yerine getirilmesi aşamasında en önemli yeri alır.”* Genel anlamdaki öğretmenlik mesleği için söz konusu olan bu değerlendirme, müzik öğretmenliği için de geçerlidir. Alanla ilgili yeterliklerden yoksun müzik öğretmenin öğretme-öğrenme sürecini planlaması mümkün değildir.

Müzik öğretim programlarının içerikleri incelendiğinde, öğrenciye alana ilişkin olarak kazandırılması düşünülen bilgi ve becerilerle ilgili hedef ve davranışların, *“kuramsal bilgiler”, “ses”* ve *“çalgı”* olmak üzere üç temel boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Müzik öğretmenliği alan yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmalarda da müzik öğretmenin sahip olması beklenen yeterliklerin, söz konusu üç temel boyutla ilgili olduğu görülmektedir. Bu yeterlikleri şöyle sıralayabiliriz: (MEB 2004b)

Müzik öğretmeninden; *kuramsal bilgiler boyutunda;*

- insan ve müzik nedir,
- insan ve müzik ilişkisi,
- günlük yaşamda insanın müziğe olan gereksinimi,
- müziğin insan yaşamındaki yeri, önemi ve işlevlerinin neler olduğuna ilişkin yeterliklere,

ses ile ilgili boyutta;

- ses üretme organları,
- bireyde sesin oluşumu,
- sesin doğru kullanımı,
- ses kullanımında bireyin ses gelişim özellikleri ve ses sağlığı ile ilgili yeterliklere,

çalgı ile ilgili boyutta ise;

- bireylerin yeteneklerinin farkına varabilmelerinde,
- kendilerini gerçekleştirebilmelerinde,
- kendilerini ifade edebilmelerinde,
- toplumsal ve ruhsal gelişimlerinde çalgı çalmaya ilişkin bilgi ve beceriler edinmelerinde,
- öğrencilerin ilgi, istek ve becerileri doğrultusunda ve fiziksel özelliklerine uygun çalgıya yönelmelerini sağlamaya ilişkin yeterliklere sahip olması beklenmektedir.

Müzik öğretmenliği alan bilgisi yeterlik çalışmalarında müzik öğretmenin üç temel boyutuna ilişkin konularda sahip olması gerekli olan yeterliklerin yanında, formasyonla ilgili *eğitim-öğretim durumları, planlama, yöntem, strateji, iletişim ve değerlendirme yeterliklerine* de yer verilmiştir. Bu yeterlikler;

- materyaller hazırlama,
- özel ilgi ve yeteneği görülen öğrenciyi yönlendirme,

- müzik kültürlerini zenginleştirmek amacıyla ulusal ve evrensel müzik değerlerini araştırmaya yönlendirme,
- Öğrencilerin yaratıcılık yönlerini geliştirmeye dönük olanak sağlama,
- onların düşüncelerine önem verildiğini duyumsatma,
- zbenzeşi (empati) kurma,
- onları daha iyi tanımak için aileleri ile işbirliği yapma,
- yaşadıkları evre ortamını algılamalarına yardımcı olma,
- ders planında öğrenme açısından bireysel özellik ve farklılıkları dikkate alma,
- ders içeriğini öğrencilerin yetenek ve düzeylerini dikkate alarak planlama,
- ders dışı etkinlikler için kısa ve uzun erimli planlamalar yapma,
- eğitsel kol çalışmalarını planlama,
- konu içeriğine uygun kuram ve uygulamayı dengeleme ve
- Öğrencilerin ğrenme stillerine göre dersi aşamalı olarak işleyebilme yeterliklerine sahip olması biçiminde sıralanabilir.

Yeterliklerin belki de en önemlisi, kuşkusuz estetik bakışın ğretmen adayında varlık ya da yokluğunun saptanması ve varsa geliştirilmesi gereğidir. Yaşama estetik gözle bakabilmek, ğretim sürecini bir kompozitrn bestesi gibi algılamak ve mükemmeli arama duygusu içinde olmak, müzik öğretmeninin alanı ile kişiliği arasında kuracağı en önemli köprüdür.

Hancioğlu (2006 s: 3) resimden hareketle müzikte olması gereken estetik bakış için “*nasıl ki bir ressam herhangi bir ağaçta elli tane yeşili birbirinden ayırt ederek görebiliyorsa, bir müzisyenin de sessiz bir ortamda esen rüzgarın sesinde aradığı ses tonlarından meydana gelen armonileri hissetmesi gerekir*” benzetmesini yapmaktadır. Bu benzetme bize sanattaki öz ve biçim kavramlarını çağrıştırmaktadır. Nasıl ki bir sanat eserinde öz ve biçim bağdaştığında önem kazanıyor ise, müzik öğretmeninde de sanattaki özü oluşturan, evre, bilgi birikimi, deneyim, yetenek, sanatçı kişiliği gibi özelliklerin yeterli düzeyde bulunması ve içsel olarak yaşanmasıdır.

SONUÇ

Günümüz ğretmeni, uygulanan programın hedefleri doğrultusunda, öğrencide öğrenmeyi sağlayabilecek “*etkili ğretmen*” in niteliklerine sahip olmalıdır. Öğretmenin kişisel ve mesleki nitelikleri bu görevin yerine getirilebilmesinde önemli rol derecede rol oynamaktadır.

Müzik ğretmeni, alana ilişkin ğretim programında yer alan kuram, ses ve çalgı boyutlarındaki konuları ğrenci davranışına dönüştürecek ve öğrenmeyi sağlayacak yeterliğine sahip olmalıdır.

Müzik ğretmeni, ulusal ve evrensel değerleri benimseyen, milli eğitimin ve müzik ders programlarının amaçlarını davranışa dönüştüren, öğrenmeyi öğrenen bireyleri yetiştirmek için yeterli düzeyde kişisel ve mesleki niteliklere sahip olan bir kişi olmalıdır. Böyle bir yapıya, niteliğe ve yeterliliğe sahip ğretmen, yaşam boyu öğrenmenin kendiliğinden olacağının da bilincinde olur. Müzik ğretmeninin bu özellik ve nitelikleri yetiştireceği bireylere de yansıtacak ve onları müzik alanında araştırıcı bir kişilik yapısına zendirecektir.

KAYNAKLAR

- Demirel, . (1999) *Planlamadan Değerlendirmeye ğretme Sanatı*. PegemA Yayıncılık Ankara.
 Erden, M. (1998) *ğretmenlik Mesleğine Giriş*. Alkım Yayınları. İstanbul
 Hancioğlu, T (2006) *Estetik (Ders Notu)*. Denizli,

- MEB. (2004a) *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri Taslağı*. Ankara.
- MEB. (2004b) *Müzik Öğretmenliği Alan Yeterlikleri Taslağı*. Ankara.
- Mengüşoğlu, T. (1988) *İnsan Felsefesi*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Cumalı, A. E. (2002) *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. PegemA Yayıncılık Ankara.
- Özer, Y. (1997) *Bilim Perspektifinde Müzik*. Eylül Yayınları. İzmir.
- Platon. (2005) *Devlet* (Çeviren: Cem Taşkıran) Pan Kitapevi Yayınları. Ankara.
- Soykan, Ö. N. (2002) Betimleyici-Eleştirel Bir Hazırlık. *Cogito*, Sayı-30 Kış
- Sun, M. (1969) *Türkiye'nin Kültür-Müzik-Tiyatro Sorunları*. Kültür Yayınları. Ankara
- Kaya, Z. (2001). "Bir Meslek Olarak Öğretmenlik" ve Öğretmenlik Mesleğine Giriş
- Şahin, A. E. (2004) **Öğretmen Yeterliklerinin Belirlenmesi**. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. Aralık, Yıl:5, Sayı:58
- Uçan, A. (1996) *İnsan ve Müzik İnsan ve Sanat Eğitimi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları. Ankara.